

کارکردهای تربیتی تعاونیهای آموزشی

مهندس محمدرضا عباسی

مقدمه

تعاون رخدادی «آموزش مدارانه» است. فرایند آغازین برای گسترش خلق و خوی «تعاونگرایی» در مردم (که به ایجاد و راه‌اندازی شرکتهای تعاونی می‌انجامد) آموزش می‌باشد. به دیگر سخن، آموزش یکی از اصول زیربنایی و خدشه‌ناپذیر نهضت تعاون به حساب می‌آید. زیرا در فرایند توسعه و گسترش تعاون، ابتدا به همت آموزش روحیه تعاونگری و مشارکت در مردم پا به عرصه می‌گذارد. سپس با مساعدت «قانون» سازمان کاری یک تشکل تعاونی پی ریخته می‌شود. آن گاه، آموزش و قانون هم پای هم روند توسعه و حیات پویای شرکت تعاونی را قوام می‌بخشد. بنابراین تعاونیها با آموزش متولد می‌شوند و با آموزش ادامه حیات می‌دهند.

با این وصف، شرکتهای تعاونی از هرگونه که باشند، اصالتاً برای اعضای خود، آموزش را به ارمغان می‌آورند و تعاونیهای آموزشی نیز از این امر جدا نیستند.

تعاونیهای آموزشی آموزشی سواى از ماهیت عام آموزشی خود - که مترتب بر دیگر انواع گوناگون شرکتهای تعاونی است - اگر با همت والای اهالی کاردان و اصیل تعلیم و تربیت به شیوه‌ای مؤثر و کارآمد، مدیریت

شوند؛ در واقع یک منبع و موقعیت بی‌همتای آموزش و یادگیری خواهند بود. این تعاونیها می‌توانند به مثابه ابزاری ارزشمند در دست مربی آگاه قرار گیرند تا فرایند تعلیم و تربیت دانش‌آموزان را تسهیل و تسریع سازند.

اگرچه هدف عمده نظام تعلیم و تربیت، توانمندسازی دانش‌آموزان در جنبه‌های دانش، مهارت و بینش است. اما باید توجه داشت که این هدف در واقع زیرساخت مناسبی را برای تحقق عنایات و آرمانهای والای تعلیم و تربیت فراهم می‌سازند. از اساسی‌ترین عنایات و مقاصد تعلیم و تربیت گسترش صفات انسانی، رشد اجتماعی، کمال‌گرایی و توسعه تفکر منطقی در دانش‌آموزان است.

از دیدگاه «ریون»^۱ (Raven) برای گسترش صفات انسانی و فرایند اجتماعی کردن^۲، باید تواناییهایی را در دانش‌آموزان تقویت کرد که برخی از مهمترین آنها عبارتند از:

توانایی همکاری مؤثر با دیگران / هدایت مؤثر / اطاعت مؤثر / یادگیری به کمک خویشتن / تصمیم‌گیری / قضاوت کردن صحیح / پیش‌بینی / ابداع / اصلاح رفتار (در صورت ضرورت) / نظارت بر اعمال خود / خلاقیت / ابتکار / اعتماد به نفس.

اگر با نگاهی عمیق و جستجوگرانه به تواناییهای مزبور نگریسته شود و نیز با نگاهی تیزبین و تحلیل‌گرانه فرایندهایی که در تعاونیها اتفاق می‌افتند، موردنظر قرار گیرند؛ بدون شک دریافت خواهد شد که تعاونیهای آموزشی قادر خواهند بود، بخش مهمی از هدفهای تعلیم و تربیتی^۳ مدارس را متحقق سازند. اگر مربیان و معلمان مدارس به تعاونیهای آموزشی با دیدی علمی، آموزشی و تربیتی^۴ بنگرند، این تعاونیها یک منبع

و ابزار سودمند برای گسترش صفات انسانی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان خواهند بود. در واقع در فراخنای چنین دیدگاهی است که تعاونیهای آموزشی با اهداف و آرمانهای تربیتی در نقطه‌ای توسعه‌گرایانه در هم تنیده خواهند شد.

با عنایت به مطالب یاد شده، بهره‌برداری صحیح و منطقی از تعاونیهای آموزشی می‌تواند دو نقش اساسی را برای رفع نیازهای دانش‌آموزان ایفاء کند. هم به مثابه یک شرکت تعاونی مصرف، حواص مادی دانش‌آموزان را برآورده سازند و هم به منزله یک رویه یا نهاد تربیتی کارکردهای تعلیم و تربیتی^۵ را برای آنان به ارمغان آورد.

قانونمداری و اطاعت از قانون، دموکراسی و ... استوار است. بنابراین وجود تعاونی آموزشگاهی قطعاً این هدف تربیتی را در دانش‌آموزان گسترش و تقویت می‌سازد. بر این باور، روح تعاون، خود یاری و همیاری از عمده هدفهای تعلیم و تربیتی هستند که زمینه‌های رشد اجتماعی را در فرد موجب می‌شوند و تعاونیها می‌توانند مدرسان تعلیم و تربیت در مدارس شوند.

☑ جوّ مدرسه یکی از عوامل مؤثر بر رشد و ارتقای کیفیت یادگیری دانش‌آموزان شناخته شده است. جوّ مدرسه و پیشرفت تحصیلی

دانش‌آموزان دو عنصر به هم پیوسته‌اند. یعنی هر چه جوّ مدرسه به سوی وحدت، آرامش، معنویت، همکاری و صمیمیت پیش رود، یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایدارتر، کیفی‌تر و تسریع خواهد شد. این در حالی است که با عنایت به ماهیت تعاون، ایجاد و راه‌اندازی شرکت تعاونی در مدارس جوّ را برای ایجاد شرایط مزبور آماده می‌کند.

☑ از دیدگاه اصول تعلیم و تربیت یک فرد موفق و رشد یافته در جامعه کسی است که قادر باشد از مواهب اجتماعی بهره‌مطلوب و صحیح را عاید خود سازد. در مقابل نیز تمایل، علاقه و آمادگی داشته باشد تا جامعه را از توانمندیهای خویش بهره‌مند سازد. اگر نگاهی عمیق به اصول و فلسفه تعاون داشته باشیم، مشاهده خواهیم کرد، نهضت تعاون در جوهره خویش شعار مشهور «همه برای یکی، یکی برای همه» را نهفته دارد. این شعار دلالت بر آن دارد که هر عضو تعاونی باید امکانات و منابع و توانمندیهای (مقدور و محدود) خود را از جامعه تعاونی دریغ نرزد و شرکت تعاونی نیز باید متقابلاً از کمک به عضو خود

کوتاهی نکنند. پس، تعاونیهای آموزشگاهی در صورت وجود شرایط آرمانی و مطلوب قادر خواهند بود، این اصل و هدف تعلیم و تربیت را در دانش‌آموزان متحقق سازد. هر یک از دانش‌آموزان در فرایند فعالیت‌های خود در تعاونی مدرسه حس نوعدوستی و جامعه‌گرایانه خویش را تقویت خواهد کرد و از نتیجه همیاری اعضا منفعت خواهد برد.

☑ چنانچه در تعاونیهای آموزشگاهی، مشارکت و تصمیم‌سازی به معنای واقعی کلمه از سوی دانش‌آموزان صورت پذیرد، تعاونی در واقع موقعیتی را فراهم

ساخته است تا دانش‌آموزان در جلسات تصمیم‌سازی به نحوی جدی شرکت کرده و اندیشه خود را به طور صریح و منطقی ابراز نماید. از این رو، این جلسات برای آموزش و یادگیری^{۱۱} برخی مهارتهای فکری (مانند: مباحثه، حل مسأله^{۱۲}، تصمیم‌گیری، سخنرانی و فن بیان و ...) و به ویژه پرورش تفکر منطقی دانش‌آموزان بسیار مناسب و مؤثر خواهند بود. جلسات گروهی (مجمع عمومی) تعاونیهای آموزشگاهی موجب می‌گردند تا دانش‌آموزان به سوی استقلال، خود - رهبری، توانایی ابراز خود و تفکر منطقی پیشرفت مطلوب و کامل داشته باشند.

☑ یکی از هدفهای تعلیم و تربیت در مدارس، تقویت و هدایت نگرشها، تمایلات و علایق دانش‌آموزان به سوی سازگاری با هنجارهای اجتماعی^{۱۳} است. نظر به این که مسئولین مدارس زمینه‌های مناسب مشارکت دانش‌آموزان را برای یاری رساندن داوطلبانه به شرکت تعاونی مدرسه خود فراهم می‌سازند؛ بنابراین مشارکت در تعاونیهای آموزشگاهی به مثابه یک هنجار اجتماعی، علایق و تمایلات^{۱۴} دانش‌آموزان را برای

فعالیت‌های گوناگون اجتماعی سازماندهی و هدایت خواهد کرد.

☑ تعاونیها، سازمانهایی مستقل و آزاد هستند که سنگ بنای آنها «دموکراسی» است. از همین رو، در تعاونیهای آموزشگاهی، جلسات تصمیم‌سازی مشارکتی و گروهی موقعیتی را فراهم می‌آورد تا دانش‌آموزان مفاهیم دموکراسی، اصول توافق و سازگاری اجتماعی و مفاهیم رأی‌گیری، احترام به آراء، تصمیم‌سازی گروهی، کاندیداتوری، جمهور و استقلال رأی، گزارش‌گیری، رأی‌گیری، اکثریت و اقلیت در تصمیم و رأی و ... را که برای زندگی آتی آنان در

جامعه بسیار ضروری و الزامی است، بیاموزند و در عمل به کار گیرند.

☑ از جمله هدفهای تعلیم و تربیت به ویژه برای نوجوانان و جوانان درونی کردن ارزشهای اجتماعی در آنان است. این در حالی است که تعاونیهای آموزشگاهی ضمن آن که سبب رشد شخصیت اعضای جوان تعاونی می‌گردند، موجب می‌شوند که روح تعاون، آزادی رأی، جامعه‌گرایی و ... به عنوان برخی از ارزشهای اجتماعی در دانش‌آموزان درونی و نهادینه شوند.

☑ از نظر تعلیم و تربیت، یادگیری واقعی و اساسی هنگامی رخ می‌دهد که دانش‌آموز در موقعیتهای واقعی موضوعات آموزشی را به شیوه‌ای ملموس تجربه کند. بر این باور، تعاونیهای آموزشگاهی را می‌توان موقعیتهایی واقعی تصور نمود که می‌توانند یک منبع یادگیری همه‌جانبه و تجربی برای دانش‌آموزان فراهم کنند. بنابراین، قادر خواهند بود دانش‌آموزان را برای زندگی اجتماعی دوران بزرگسالی تربیت و آماده کنند.

☑ اصولاً دانش‌آموزان به انجام فعالیت‌های اجتماعی (کار کردن، ورزش، هنر، فعالیت‌های فنی و ...) تمایل شدید

دارند. تعاونیهای آموزشی از جمله موقعیتهایی هستند که می‌توان با استفاده مناسب از آنها به این تمایلات و علاقمندی دانش‌آموزان پاسخ داد. در تعاونیها حرف و مشاغل مختلفی (مانند: حسابداری، مدیریت فروش، بازاریابی، بازرگانی، تبلیغات و ...) وجود دارد که دانش‌آموزان می‌توانند با قبول مسئولیت در تعاونی خود، اجرای آنها را یاد بگیرند. در واقع می‌توان از تعاونیهای آموزشی به منزله کارگاههای کارآموزی^{۱۵} برای کمک به اجرای تعلیم و تربیت

جدای از ابعاد اقتصادی، تعاونیها یک سازمان و نهاد اجتماعی محسوب می‌شوند. در چنین سازمانهایی، ارتباطات انسانی و روحیه جمع‌گرایی در حد بالایی گسترش یافته است و نقش بسیار اساسی در رشد اجتماعی افراد دارند. از این رو، تعاونیهای آموزشی به عنوان یک نهاد اجتماعی زمینه مناسبی را برای فرایند اجتماعی کردن - شسیدن - دانش‌آموزان فراهم می‌کنند و این فرایند را تسهیل و تسریع می‌سازند.

زندگی‌ساز (که امروزه تحت عنوان تربیت حرفه‌ای^{۱۶} اشتهار دارد) استفاده‌های شایانی نمود و علاقه‌مندی دانش‌آموزان را به این سو، سوق داد. وجود تعاونی در مدرسه، در واقع بستر مناسبی را برای بروز و شکوفا ساختن قوه ابتکار و خلاقیت دانش‌آموزان فراهم می‌کند. دانش‌آموزان در کشاکش فعالیتهای تعاونی خود با مشکلات و مسائل

متعددی مواجه می‌شوند. آنان بنا به علاقه‌مندی و تمایل داوطلبانه‌ای که دارند (و از سوی مسئولان مدرسه پیوسته تقویت می‌گردد) برای حل مسایل تعاونی، از خود جرأت و جسارت بیشتری نشان می‌دهند و این امر موجب تحریک و برانگیخته شدن قوه ابتکار و نوآوری^{۱۷} آنان می‌گردد.

☑ یک هدف اساسی تعلیم و تربیت، هدایت رشد دانش‌آموزان به سوی کمال و خودشکوفایی است. در این راستا، نظام تعلیم و تربیت همواره در پی آن است تا راه کارها و مکانیزمهایی بیابد که به دانش‌آموزان در جنبه‌های توانمند کردن آنان برای شکوفا ساختن استعدادهای بالقوه، تقویت و توسعه خودپنداره مطلوب، خودشکوفایی و خود - رهبری^{۱۸} مساعدت کند. حال اگر بپذیریم که اصول و فلسفه تعاون بر استقلال فرد و در عین حال مشارکت وی در انجام فعالیتها و تصمیم‌سازی، اظهارنظر، احساس مسئولیت، انضباط، تعهد، مدیریت و ... تأکید دارد. پس باید پذیرفت که تعاونیهای آموزشی نیز قادرند موقعیتهایی را برای رشد و هدایت دانش‌آموزان به سوی کمال و گسترش خودپنداره مطلوب فراهم کنند.

☑ تعاونیهای آموزشی برای انجام امور و فعالیتهای خود، وظایف گوناگونی را به برخی از دانش‌آموزان محول می‌کند. مسئولین مدرسه و نیز سایر دانش‌آموزان عضو تعاونی از آنان انجام صحیح، منطقی و مسئولانه وظیفه محوله را انتظار دارند، بنابراین تعاونیهای آموزشی زمینه مساعدی را تدارک می‌بینند تا دانش‌آموزان قادر گردند توانمندیهای خویش را (در جریان انجام وظایف در تعاونی مدرسه) در عمل تشخیص دهند و نقاط ضعف و قوت خود را بازشناسی کنند. ضمن آن که مفهوم مسئولیت‌پذیری و احساس مسئولیت در قبال وظایف اجتماعی در

دانش‌آموزان نیز توسعه و تقویت خواهد یافت.

با توجه به مطالب بیان شده، این امر آشکار شد که چنانچه از تعاونیهای آموزشی بهره‌برداری معقولانه به عمل آید، این تعاونیها قادر خواهند بود، علاوه بر ایفای نقش خود در مقام یک شرکت تعاونی، عاملی مهم و بسیار مناسب برای تحقق هدفهای نظام تعلیم و تربیت در مدارس باشند. اگر مدیران و معلمان با روانشناسی رشد، ویژگیهای شخصیتی و ساختار اجتماعی - اقتصادی دانش‌آموزان کاملاً آشنا باشند، دانش‌آموزان را برای فعالیت دسته‌جمعی و کارگروهی آماده خواهند ساخت. آنان تعاونی مدرسه خود را یک نهاد تربیتی - نه صرفاً اقتصادی - تصور خواهند نمود و برای تحقق آن، دانش‌آموزان را، یادگیرندگانی آماده برای مشارکت در فعالیتهای تعاونی و آموزشی می‌پندارند. بر پایه این نگرش فرایند رشد اجتماعی و توسعه شایستگیها و صفات انسانی در دانش‌آموزان تسریع خواهد شد.

چند توصیه

متأسفانه برخی مشاهدات حاکی از آن است که مشارکت دانش‌آموزان برای ایجاد و اداره کردن تعاونیهای آموزشی بسیار اندک و نامریی است. در این گونه موارد، مدیر یا ناظم مدرسه و گاهی نیز معلمان به تنهایی تصمیم‌گیریهایی و حتی انجام امور اجرایی تعاونی مدرسه خود را بدون جلب مشارکت دانش‌آموزان به عهده می‌گیرند و رأساً به انجام آنها اقدام می‌ورزند. بدیهی است این امر مخالف روح فلسفه و اصول تعاونی است. این در حالی است که در تعاونیهای

آموزشگاهی، تصمیم‌سازی درباره‌ی این سؤال که «چکار کنیم؟» و یا «تعاونی مدرسه را چگونه توسعه دهی؟» و یا ... نه تنها باید با مشارکت دانش‌آموزان و صرفاً با هدایت و نظارت رهبری گونه مسئولان و مدیران مدرسه صورت پذیرد، بلکه باید تلاش کرد دانش‌آموزان در این تصمیم‌گیریها بتوانند خود را اظهار کنند و به سوی استقلال و خود - رهبری حرکت کنند. به نظر می‌رسد لازم است برخی از توصیه‌هایی که برای مسئولین مدارس در جهت ایجاد و مدیریت صحیح تعاونیهای آموزشی مؤثر می‌باشند، ذکر گردد:

❑ تشکیل و اداره مؤثر تعاونیهای آموزشی، همواره یک فرایند اجتماعی است. بنابراین پیشبرد منطقی روند جاری آنها مستلزم تصمیم‌گیری گروهی نیز می‌باشد. تشکیل تعاونی در مدارس نباید صرفاً به منظور رفع نیازهای مادی دانش‌آموزان قلمداد شود. بلکه باید بر اساس واقعیت‌های موجود (دانش‌آموزان، مدیران و معلمان و امکانات و منابع مدرسه) و با عنایت به (هدفهای تربیتی، انتظارات دانش‌آموزان و جامعه و ...) تشکیل شده و اداره شوند.

❑ برای تشکیل تعاونی در آموزشگاهها ضروری است. ترجیحاً مراحل ذیل طی شود:

الف - ایجاد تعاونی به صورت آزمایشی: در این مرحله مدیران و

معلمان مدرسه نقش بیشتری در تشکیل و مدیریت تعاونی دارند. آنان در آغاز راه غالب فعالیت‌های تعاونی را انجام می‌دهند. در همین حال هدف اساسی آن است که دانش‌آموزان نحوه انجام این امور را بیاموزند تا آماده شوند کار به آنان محول گردد.

ب - ارزیابی تعاونی در پایان مرحله آزمایشی: در این مرحله کلیه امور و فعالیت‌های انجام شده تعاونی

مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا نکات ضعف آن شناسایی شده و اصلاح گردند. در واقع هدف این مرحله آن است که زمینه برای محول کردن تعاونی به دانش‌آموزان مناسب گردد و تعاونی بدون عیب و نقص به دانش‌آموزان تحویل شود.

ج - ایجاد و تثبیت رسمی تعاونی: در این مرحله کلیه امور تعاونی به دانش‌آموزان محول می‌گردد و تعاونی جنبه رسمی پیدا می‌کند.

❑ در فرایند توسعه تعاونیهای آموزشی، برخی از عوامل اساسی که موجب می‌گردند، کارآیی تعاونی مدرسه بهبود یابد. عبارتند از:

الف - دانش‌آموزان به مرحله‌ای از رشد برسند که خود (آگاهانه و ارادی) تلاش کنند تا فعالیت‌های تعاونی به نحو مطلوب انجام شوند. (استقلال و خود - رهبری)

ب - تعاونی پاسخگوی نیازهای مادی - معنوی دانش‌آموزان باشد (نه صرفاً مادی)

ج - فعالیت‌های تعاونی همواره تحت شرایط اعتماد و اطمینان انجام شوند. (همه اعضا و مسئولین تعاونی به مرحله‌ای نایل شوند که به یکدیگر اعتماد داشته باشند).

❑ مدیران و معلمان هر مدرسه باید آگاه باشند که یک تعاونی آموزشی هنگامی هنگامی از سوی دانش‌آموزان مورد حمایت قرار خواهد گرفت که حداقل شرایط ذیل فراهم شده

باشد:

الف) دانش‌آموزان، سودمندی تعاونی را واقعاً درک کرده باشند.

ب) نیازهای مادی و تربیتی دانش‌آموزان به درستی برآورده شوند.

ج) مشارکت بخش اعظمی از دانش‌آموزان برای همکاری با تعاونی تحت مسئولیتهای مختلف جلب شود.

د) تعاونی قادر باشد تجربیات

یادگیری مناسبی را برای دانش‌آموزان فراهم کند. برای این کار ضروری است به دانش‌آموزان اختیار، استقلال و مدیریت امور مالی اعطاء شود.

❑ مدیران مدارس باید کوشش کنند (با اتحادیه تعاونیهای آموزشی) نیز سایر اتحادیه‌ها ارتباط منطقی برقرار کنند. زیرا این امر زمینه‌های حمایت اخلاقی و حرفه‌ای از تعاونی مدرسه را موجب خواهد شد و دانش‌آموزان می‌توانند برای نوآوری، ایفای نقش و گسترش تعاونی خود عرصه وسیعتری یافته و تلاش بیشتری به عمل آورند.

تعاونیهای آموزشی همواره از ماهیت عوام آموزشی خود - که مترتب بر دیگر انواع گوناگون شرکتهای تعاونی است - اگر با همت والای اهالی کاردان و اصیل تعلیم و تربیت به شیوه‌ای مؤثر و کارآمد، مدیریت شوند؛ در واقع یک منبع و موقعت بی‌همتای آموزش و یادگیری خواهند بود. این تعاونیها می‌توانند به مثابه ابزاری ارزشمند در پست مری آگاه قرار گیرند تا فرایند تعلیم و تربیت دانش‌آموزان را تسهیل و تسریع سازند.

❑ مدیران و معلمان باید به این امر آگاه باشند که در هنگام شکل‌گیری و راه‌اندازی تعاونی مدرسه، نقش حساس و حیاتی دارند. در واقع خشت اول به دست آنان گذاشته می‌شود و باید عواقب کار را به خوبی بسنجند و فعالیت‌های مربوط را بسیار منطقی و با تأمل کافی به انجام رسانند. آنان در ابتدای کار به اتفاق دانش‌آموزان،

رسانه‌های آموزشی در ترویج
روستایی». انتشارات معاونت ترویج و
مشارکت مردمی (جهاد سازندگی).
تهران. ۱۳۷۵.

- هلك، ژاك. «سرمایه گذاری برای

آینده». مترجم: عبدالحسین نفیسی.
انتشارات مدرسه. تهران ۱۳۷۳.

- سیلور، گالن و دیگران.
«برنامه‌ریزی درسی برای یادگیری
بهرتر». انتشارات آستان قدس رضوی.
تهران ۱۳۷۳.

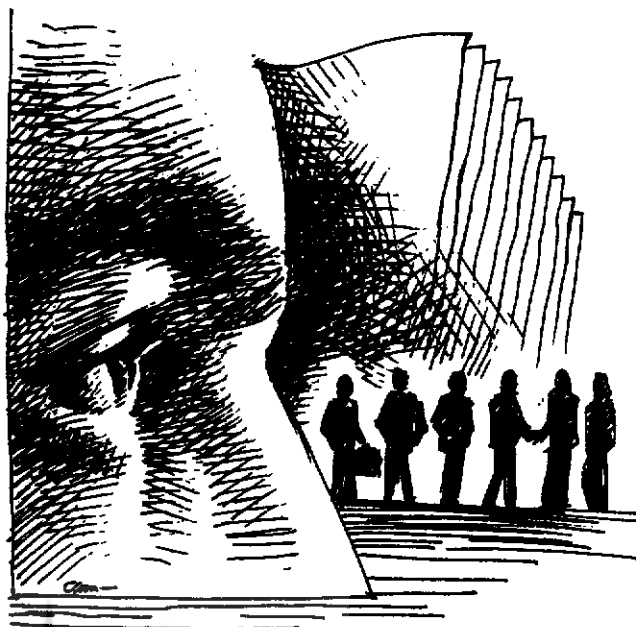
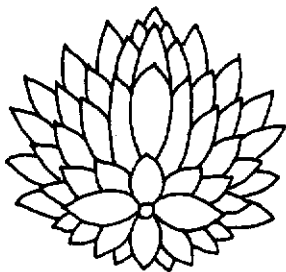
- جویس، بروس و ویل، مارشال.
«الگوهای تدریس». مترجم:
محمدرضا برنجی. انتظارات صحیفه.
تهران ۱۳۶۹.

- سازمان مرکزی تعاون کشور.
«آموزش و ترویج در نهضت
تعاون». نشریه شماره ۳۵. تهران
۱۳۵۲.

- عباسی، محمدرضا. «مروج
تعاون و تعارض نقشها». مجله
تعاون، شماره ۷۲. شهریور ۱۳۷۶.

- فرخی، طاهره. «فصلی نو در
توسعه تعاونیهای آموزشی و
ضرورت‌های آن». مجله تعاون. شماره
۶۴ دی ماه ۱۳۷۵.

- Massey, B. Norman. *Patterns for
the teaching of science, Canada. The
macmillan company, 1977.*

۸. در برنامه درسی مسأله اساسی
آن است که فرصتهای آموزشی و
تجربی مناسب را برای یادگیری عمیق
و پایدار فراهم کند.

۹. این امر اشاره به دوران
کارآموزی در حین تحصیل دارد. در
چنین دوره‌هایی دانش‌آموزان برخی
مهارتهای فنی و اجتماعی را برای
زندگی موفق آینده می‌آموزند. در
کشور ما تحت عنوان «طرح کاد» به
صورتی ناقص به اجرا درآمد.

10. Educational Aims

11. Learning

12. Problem Solving

13. Social Norms

14. Trends

15. Training Workshop

16. Vocational Training

17. Innovation

18. Self - Leadership

منابع

- شعبانی، حسن. «مهارتهای
آموزشی و پرورشی». انتشارات
سمت. تهران ۱۳۷۲.
- عباسی، محمدرضا. «کاربرد

گروههای تصمیم‌ساز (مانند: هیأت
مؤسس، هیأت مدیره و ...) را تشکیل
می‌دهند و در اولین فرصتی که
تشخیص دادند، دانش‌آموزان به تنهایی
قادر به انجام امور هستند. کار را به
آنان واگذار می‌نمایند. از این مرحله به
بعد مسئولین مدرسه نقش هدایتگر،
ناظم و حمایت‌کننده را برعهده خواهد
داشت.

پانویس

۱. ریون (Raven) یکی از
اندیشمندان تعلیم و تربیت در آمریکا
می‌باشد که نظرات ارزشمندی در
زمینه برنامه‌ریزی درسی در مدارس
ارائه کرده است.

2. Socialization

3. Educational Goals

4. Education and Training

5. Educational Functions

6. Human Communication

7. Skills